

АСИМЕТРИЯ ИНТЕРЕСОВ У СПИВРОБИТНИЦТВІ МІЖ УЗБЕКІСТАНОМ ТА США ЩОДО ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ В ЦЕНТРАЛЬНІЙ АЗІЇ

THE ASYMMETRY OF INTERESTS IN UZBEKISTANI-US COOPERATION ON SECURITY ISSUES IN CENTRAL ASIA

Ярмоленко В.В.,

*аспірант кафедри міжнародних відносин
Національного університету «Острозька академія»*

У статті здійснено аналіз асиметрії інтересів у співробітництві між Узбекистаном та США в питаннях безпеки в Центральній Азії впродовж 1991–2019 рр. Розгляд теми в контексті різного ресурсного потенціалу та зовнішньополітичних цілей цих держав дозволив краще зрозуміти особливості змінної динаміки та інституціоналізації безпекових процесів у Центральній Азії. Відповідно, прослідковано еволюцію співпраці Узбекистану та США щодо питань безпеки в Центральній Азії, визначено основні інтереси Ташкента та Вашингтона на кожному етапі співробітництва щодо питань безпеки в згаданому регіоні та здійснено порівняння підходів у визначенні та реалізації інтересів згаданими акторами на двосторонньому та багатосторонньому рівні.

Аналіз було проведено в рамках неореалістичного підходу «балансу загроз», що дозволило розглянути політику Узбекистану з перспективи теорії «виживання режиму» та прослідкувати гнучкість зовнішньої політики США в Центральній та Південній Азії. Так, виявлено, що США були змушені підтримувати баланс між прагматичним підходом у досягненні власних стратегічних цілей через налагодження тісних відносин з авторитарним режимом І. Карімова і невтручання у внутрішньополітичні справи Узбекистану та просуванням принципів демократизації у своїй зовнішній політиці. Зазначений підхід був підірваний реакцією американської сторони на події в Андижані у 2005 р., яку керівництво Узбекистану сприйняло як загрозу чинному політичному режиму. Однак збіг інтересів Ташкента і Вашингтона щодо стратегічної конкуренції великих держав у Центральноазіатському регіоні та стабілізації в Афганістані дозволили надалі відновити діалог. Приход до влади адміністрації Ш. Мірзієєва наприкінці 2016 р. та подальша зміна курсу зовнішньої політики Узбекистану значно вплинули на зменшення асиметрії інтересів у відносинах із Вашингтоном. Останній визнає прогрес у лібералізації внутрішньополітичного життя в Узбекистані, а також підтримує дипломатичні зусилля Ташкента щодо афганського питання та внутрішньорегіональної консолідації в Центральній Азії. У цей спосіб США намагаються частково відновити свій вплив у регіоні та стримати геополітичну експансію Росії та Китаю, що також певною мірою відповідає інтересам Узбекистану.

Ключові слова: національний інтерес, Узбекистан, США, Центральна Азія, регіональна безпека.

The article aims at analyzing the interests' asymmetry within cooperation between Uzbekistan and the United States on security issues in Central Asia from 1991 to 2019. Investigation of the theme from the perspective of divergent resource potential and strategic goals of these countries allow us to better understand the evolving dynamics of institutionalization of security processes in Central Asia. Accordingly, the author embarked on tracing the evolution of Uzbekistani-US relations in the realm of security in Central Asia, identifying main interests of Tashkent and Washington at each stage of collaboration on addressing Central Asian region traditional and non-traditional threats as well as comparing approaches these actors used to exercise in definition and realization of interests at bilateral and multilateral level. The research was conducted on the basis of a neorealist "balance of threat" theory approach, which allowed considering foreign policy of Uzbekistan from the perspective of "regime surviving" theory and discovering the flexibility of US policy towards Central and South Asia. Thus, it was found out that the United States ought to have maintained an ambiguous attitude in pursuing its own strategic objectives in relations with Uzbekistan. On the one hand, Washington opted to establish closer ties with the authoritarian regime of Islam Karimov and steer clear of interference into Uzbekistan's domestic affairs. On the other hand, it sought to retain rhetoric of democratization and liberalization. Such a strategy was undermined by the American reaction to suppression of uprising in Andijan in 2005, which the Uzbekistani leadership perceived as a threat to then political regime. However, the convergence of Tashkent's and Washington's interests toward geopolitical competition in the Central Asian region and stabilization in Afghanistan enabled further resumption of dialogue. Since Shavkat Mirziyoyev's administration coming to power and the changing the course of Uzbekistan's foreign policy after 2016 the asymmetry of interests in relations with Washington had been reduced significantly. The latter acknowledged progress in liberalization of domestic policy in Uzbekistan and supported Tashkent's diplomatic efforts upon the Afghanistan issue and regional consolidation within Central Asia. In doing so, the United States tried to partially restore its influence in Central Asian region and curb the geopolitical expansion of Russia and China that met to some extent zests of Uzbekistan.

Key words: national interest, Uzbekistan, USA, Central Asia, regional security.

Постановка проблеми. Процеси глобалізації міжнародних відносин спричинили неподільність і взаємопов'язаність міжнародної безпеки. Локальні та регіональні загрози можуть стати викликом для сусідніх держав і регіонів чи міжнародної безпекової архітектури взагалі. Теракти

11 вересня 2001 р. стали водороздільним моментом у підході США до визначення проблем безпеки та формування відповідних пріоритетів у своїй зовнішній політиці. Вашингтон був змушений активізувати співпрацю з державами Центральної та Південної Азії, які після розпаду

СРСР мали переважно другорядне місце серед стратегічних інтересів США [1, с. 63]. У зв'язку з цим боротьба з тероризмом створила дилему вибору для Вашингтона між сприянням процесам демократизації та вимушеної співпраці з переважно консолідованими авторитарними режимами у війні з тероризмом.

Зі свого боку Узбекистан розглядає відносини зі Сполученими Штатами як можливість диверсифікації стратегічних відносин в умовах постійного військово-політичного тиску Росії та перманентної загрози ісламізації внутрішньополітичної системи, яка походила від ісламської опозиції всередині республіки [2, с. 20] та діяльності радикальних ісламських угруповань у сусідньому з нею Афганістані. Узбекистан через своє геополітичне положення (а саме наявність сухопутного кордону з усіма державами Центральної Азії та Афганістаном), військово-політичний та демографічний потенціал був ключовою державою для забезпечення регіональної безпеки.

Динаміка відносин між Узбекистаном та США залежала значною мірою від відчуття захищеності чинного протягом 25 років в Узбекистані режиму І. Карімова, балансу пріоритетів зовнішньої політики США між боротьбою з тероризмом та поширенням демократії, а також зростаючою конкуренцією великих позарегіональних акторів у регіоні Центральної Азії.

Прихід до влади в Узбекистані адміністрації президента Ш. Мірзієєва у грудні 2016 р. символізував початок відкритої зовнішньої політики Ташкента, яка спрямована на консолідацію держав Центральної Азії навколо вирішення соціально-економічних, безпекових та екологічних проблем, а також покращення відносин із позарегіональними акторами за принципом «рівновіддаленості» [3, с. 130]. Важливим аспектом реалізації цієї політики стала активізація узбекистансько-американських відносин, еволюція яких продемонструвала асиметрію інтересів двох держав щодо низки стратегічних аспектів регіональної безпеки в Центральній Азії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед останніх досліджень варто виділити монографію Б. Фазендейро [4], яка присвячена аналізу зовнішньої політики Узбекистану в період керівництва І. Карімова з точки зору теорії ролей та рольової сумісності. Заслуговує на увагу також колективна праця за редакцією Ф. Стара та С. Корнела, яка охоплює системні зміни в Узбекистані за керівництва Ш. Мірзієєва. В одному з розділів С. Корнел запропонував своє бачення міжнародного і регіонального становища Узбекистану [5]. Крім цього, Р. Вейц [6] надав розгорнутий емпіричний аналіз узбекистансько-американських відносин у контексті трансформації зовнішньої політики Узбекистану

після 2016 р. Ч. Саліван [7] виокремив основні сфери, в яких збігаються зовнішньополітичні інтереси Узбекистану та США. Б. Ергашев [3] розглянув відносини Узбекистану з великими державами з перспективи стратегії «збалансованої рівновіддаленості» в зовнішній політиці Ташкента. М. Курилович [8] розкрив контекст чинника регіонального впливу США в зовнішній політиці Узбекистану щодо Росії.

У низці розвідок надано оцінку політиці США щодо Центральної Азії як у цілому, так і окремих держав. Так, А. Кучінс [9] у колективній праці за редакцією А. Лукіна запропонував розглянути інтереси США в Центральній Азії в контексті ширшої євразійської політики Вашингтона. Співробітники Центру Карнегі Е. Румер, Р. Соколовські та П. Стронські [10] окреслили здобутки і прогалини політики США в Центральній Азії в період з 1991 по 2016 рр. Багатосторонні формати співпраці в рамках програм НАТО з окремими державами Центральної Азії було висвітлено у праці Б. Токтогулова [11].

Також актуальному стану відносин між Узбекистаном та США була приділена увага в аналітичних матеріалах Г. Глісона, С. Джураєва та Е. Махмудова [12], Ф. Толіпова [13], У. Хашимової [14], а також Н. Алієва [15].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На нашу думку, подальшого розвитку потребує аналіз зовнішньополітичних інтересів Узбекистану і США в питаннях регіональної безпеки в Центральній Азії як різних відповідно до ресурсів та цілей акторів. Це дозволить краще зрозуміти особливості змінної динаміки безпекових процесів у Центральноазійській регіональній підсистемі міжнародних відносин.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз асиметрії інтересів співробітництва між Узбекистаном та США в питаннях безпеки у Центральній Азії в період з 1991 по 2020 рр. Для реалізації цієї мети автор ставить перед собою завдання, що покликані розкрити ключові аспекти проблеми, а саме:

- прослідкувати еволюцію співпраці Узбекистану та США щодо питань безпеки в регіоні Центральної Азії;
- встановити основні інтереси Ташкента та Вашингтона на кожному етапі співробітництва щодо питань безпеки в регіоні Центральної Азії;
- виокремити спільні та відмінні риси у визначенні й реалізації інтересів згаданими акторами на двосторонньому і багатосторонньому рівні.

Стосунки між Узбекистаном та США є прикладом асиметричних відносин між регіональним актором та наддержавою, в яких значну роль відіграє баланс між сек'юритизацією внутрішньополітичних проблем держави-партнера та необхідністю збереження статус-кво співпраці для

реалізації стратегічних інтересів. Із перспективи неореалістичного підходу «балансу загроз», яку запропонував С. Волт, цей приклад дозволяє проаналізувати, з одного боку, зовнішню політику Узбекистану в рамках теорії «виживання режиму» [16, с. 253], розробленої американським професором Б. Буено де Мескіта, а з іншого – прослідкувати гнучкість зовнішньої політики США в Центральній та Південній Азії в контексті регіональної системи міжнародних відносин. Відповідно, для досягнення мети було використано структурно-функціональний підхід, завдяки якому проаналізовано поведінку обох акторів з точки зору їх відповіді на безпекові виклики та зміну пріоритетів і підходів зовнішньої політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтереси США після 1991 р. в регіоні Центральної Азії взагалі та в Узбекистані зокрема зосереджувалися на сприянні демократизації, створенні вільних ринків, торгівлі та інвестицій, інтеграції із Заходом і відповідальній політиці безпеки [17, с. 49].

З перспективи реалістичного підходу Узбекистан разом з іншими центральноазіатськими державами, здійснюючи так звану «багатовекторну зовнішню політику», намагався здобути якнайбільше економічних та безпекових переваг у відносинах з позарегіональними акторами [2]. Балансування між стратегічними інтересами великих держав дало можливість Ташкенту отримати міжнародну легітимність політичного режиму. Узбекистан прагнув убезпечити себе від розповсюдження радикального ісламу, уникаючи змін у внутрішньополітичному житті [18, с. 363].

На початковому етапі, що розпочався із встановлення дипломатичних відносин у 1992 р., стосунки між Вашингтоном і Ташкентом ускладнювалися через критичну риторику американської сторони щодо консолідації авторитарного режиму і переслідувань опозиції в Узбекистані [19]. З точки зору міжнародної безпеки регіон Центральної Азії, і особливо Узбекистан, почали привертати увагу Вашингтона в другій половині 1990-х років у контексті тривалого внутрішнього конфлікту в Афганістані та активізації ісламських радикальних рухів. Водночас Вашингтон визнавав потенціал Узбекистану як регіонального лідера з огляду на географічне розташування, чисельність населення, збройні сили й запаси природних ресурсів [20, с. 143].

На тлі загострення ситуації в Афганістані у 1996 р. та низки нападів на громадян США в Найробі, Ер-Ряді та Адені у 1990-х рр. адміністрація Б. Клінтона активізувала співпрацю з країнами Центральної Азії. Так, Узбекистан активно брав участь у програмі НАТО «Партнерство заради миру» починаючи з 1994 року, а збройні сили республіки склали значну частину створе-

ного з військових центральноазіатських держав миротворчого підрозділу «Центразбат». Попри розбіжності в поглядах Ташкента і Вашингтона на внутрішньополітичний розвиток Узбекистану, США вмотивовували цю співпрацю необхідністю протистояти загрозі з боку ісламських терористичних організацій. Узбекистан регулярно, починаючи з 1998 р., (окрім періоду з 2005 по 2012 рр.), ставав учасником програми підтримки збройних сил згідно із Законом США про допомогу у сфері безпеки [21]. Як й інші держави Центральної Азії, Ташкент убачав у співпраці з НАТО можливість покращення спроможностей власних збройних сил і врівноваження інтересів великих держав. Утім, неприйняття узбекистанською стороною принципів демократизації обмежили можливості поглиблення співробітництва з Альянсом [11, с. 19].

У квітні 2000 року відбувся візит державного секретаря США М. Олбрайт до Узбекистану. У своїй промові в Університеті світової економіки та дипломатії в Ташкенті голова американського зовнішньополітичного відомства наголосила на важливості ролі Узбекистану в боротьбі з тероризмом. Водночас М. Олбрайт акцентувала увагу на необхідності швидких реформ для формування вільного ринку, ліберальної демократії та сприяння правам людини в Узбекистані. За цих умов, на думку державної секретарки США, вдалося би викоринити основу для радикального ісламу. Протягом цього ж візиту представники американської делегації оголосили про створення Ініціативи прикордонної безпеки Центральної Азії, до якої залучено Узбекистан, Киргизстан та Казахстан, і надання відповідної допомоги в розмірі 3 млн дол. США для кожної з держав регіону. Втім, Вашингтон відкидав зв'язок на цьому етапі між наданням допомоги та внутрішньополітичними реформами в Узбекистані. Крім того, в червні 2000 р. у Вашингтоні було проведено конференцію з питань боротьби з тероризмом, в якій взяла участь на високому рівні делегація з Узбекистану [22, с. 234]. Цього ж року США визнали терористичною організацією Ісламський рух Узбекистану (ІРУ). Крім політичних мотивів, причиною цьому стало викрадення чотирьох американських альпіністів бійцями ІРУ в серпні 2000 р. Хоча полонені звільнилися самотужки, ця подія також прискорила рішення США про надання підтримки Ташкенту [23, с. 66]. На думку А. Рашида, внесення ІРУ до списку терористичних організацій позбавило США можливості стати посередником між цією організацією ІРУ, хоча таке рішення сприяло знаходженню союзника в регіоні для здійснення впливу на ситуацію в Афганістані [22, с. 233].

Терористичні акти 11 вересня 2001 р. змусили Вашингтон змінити політику щодо держав Центральної Азії. Країни цього регіону через

безпосереднє сусідство з Афганістаном повинні були зайняти стратегічне місце у військовій операції США та коаліції. Президент США Дж. Буш-молодший, поряд із залученням Пакистану у ведення «війни з тероризмом», звернувся до центральноазіатських держав, зокрема Узбекистану і Таджикистану, за допомогою.

У своєму виступі 5 жовтня 2001 р. І. Карімов наголосив на солідарності Узбекистану зі США в боротьбі з тероризмом, категорично засудив теракти 11 вересня 2001 р. та підтвердив свій намір допомогти США в операції проти руху Талібан в Афганістані. Глава республіки в телефонній розмові з Дж. Бушем-молодшим домовився про надання повітряного простору для військової авіації США, обмін інформацією між безпековими структурами обох країн, дозвіл на посадку обмеженої кількості транспортних літаків та вертольотів в одному з військових аеропортів Узбекистану в гуманітарних цілях. Однак І. Карімов принципово наполягав на недопущенні сухопутних операцій та авіаційних бомбардувань в Афганістані, які могли здійснюватися з території Узбекистану [22, с. 234].

У жовтні 2001 р. міністр оборони США Д. Рамсфельд здійснив візит до Ташкента, під час якого провів зустріч з І. Карімовим. Очільник американського оборонного відомства підкреслив новий характер відносин, що було посилено необхідністю протидії ІРУ [24, с. 174]. Упродовж цього візиту було підписано угоду про оренду авіабази Карші-Ханабад збройними силами США (в американському означенні «К2»). До 1991 р. об'єкт функціонував як частина військово-повітряних сил СРСР. Усвідомлюючи можливі невдоволення в суспільстві через надання території для здійснення нападу проти мусульман сусідньої країни, І. Карімов відмовив американській стороні в здійсненні повітряних ударів у Афганістані з орендованої бази. Втім, на території К2 було дислоковано контингент з 5000 осіб військового персоналу та трьох ескадронів бойових вертольотів [24, с. 174].

У березні 2002 р. відбувся візит І. Карімова до Вашингтона, під час якого було підписано Декларацію про рамки стратегічного партнерства та співробітництва. Відповідно до статті 1.2 цього документа Узбекистан зобов'язався прискорити процес демократичної трансформації суспільства в політичній, економічній та духовній сферах, водночас США повинні були надавати будь-яку підтримку цим перетворенням. Обидві сторони заявили, зокрема, про прагнення зміцнити принципи світської держави, заснованої на верховенстві права та ринковій економіці, а також сформулювати відкрите суспільство в Узбекистані [25]. Підписаний документ також містив пункти про військову та військово-технічну співпрацю, які

передбачали проведення регулярних консультацій із питань безпеки та стабільності в Центральній Азії на вищому політичному та міжвідомчому рівнях, підготовку американськими фахівцями спеціальних підрозділів Узбекистану [25].

На початку 2000-х рр. у Вашингтоні запропонували ідею створення партнерства для розвитку та співробітництва «Великої Центральної Азії» (GCAP), завданням якого повинно було стати «перетворення Афганістану та всього регіону в зону суверенних держав, що розділяють життєздатну ринкову економіку, користуючись світськими та відкритими політичними системами, а також підтримання позитивних відносин зі США» [26, с. 164]. Цей проект містив низку ініціатив з економічного, інфраструктурного та логістичного розвитку. США прагнули в цей спосіб знищити потенціал для відновлення терористичної діяльності та радикального ісламу в регіоні. Ініціатива передбачала активізацію торговельного обміну в межах Центральної Азії та Афганістану, а також поєднання цих держав із Південною Азією, головним чином Пакистаном та Індією.

Незважаючи на стрімкий розвиток двосторонніх відносин, із 2003 р. почав посилюватися скептицизм із боку керівництва Узбекистану щодо ефективності антитерористичної операції США і коаліційних військ в Афганістані. Хвиля «кольорових революцій» у Грузії, Україні та Киргизстані переконали Ташкент у необхідності збалансувати зовнішню політику республіки, активізувавши діалог з Росією. Поворотним моментом для адміністрації І. Карімова стали події в Андижані в травні 2005 року. Більшість західних держав засудила невинуватене використання сили проти демонстрантів з боку влади Узбекистану. Заклик США щодо незалежного розслідування та розв'язання проблеми біженців унаслідок вищевказаного інциденту І. Карімов розцінив як втручання у внутрішні справи республіки [27, с. 50]. У липні 2005 р. США надіслали літак для евакуації з Киргизстану до Румунії 439-ти біженців, котрі через політичні переслідування покинули Узбекистан. У відповідь на дії Вашингтона офіційний Ташкент оголосив про припинення дії угоди про оренду бази в Карші-Ханабаді та виступив із вимогою вивести з території об'єкта військовий персонал і техніку збройних сил США протягом 180-ти днів [28].

Попри погіршення відносин між Ташкентом і Вашингтоном після подій в Андижані, І. Карімов прагнув продовжити курс на рівновагу в зовнішній політиці й у 2008 р. під час саміту НАТО заявив про готовність вести переговори про транзит майна та обладнання країн Північно-Атлантичного альянсу до Афганістану через Узбекистан [29, с. 22]. У період із травня 2008 р. по січень 2009 р. відбулася низка візитів високопосадовців США до Ташкента, зокрема представника

Державного департаменту Р. Башера та начальника Центрального командування США Д. Петруса [29, с. 22]. У серпні 2009 р. між Узбекистаном і США було підписано угоду про військове співробітництво. Ця подія формально не суперечила зобов'язанням Ташкента в рамках ОДКБ, однак це було чітким сигналом керівництву Росії, що Ташкент знову вдається до більш незалежної зовнішньої політики [8, с. 3]. З іншого боку, прагнення адміністрації президента США Б. Обама покращити відносини з Росією обмежили спроби Вашингтона нав'язати будь-які односторонні ініціативи в Центральній Азії, віддавши ініціативу Москві [30, с. 11].

Договір про транзит був остаточно укладений 28 березня 2012 р. і фактично не передбачав розміщення або посадки літаків США на території Узбекистану. Транспортування повинно було відбуватися лише через повітряні коридори, узгоджені з узбецькою стороною [31]. Для Ташкента запуск Північної розподільчої мережі (North Distribution Network) повинен був надати політичні та економічні переваги, а також покращити імідж самого режиму І. Карімова у Вашингтоні та інших державах-членах НАТО [32]. США вбачали в новому маршруті продовження ініціативи «Нового Шовкового Шляху», яка дозволила би через створені логістичні хаби та інфраструктуру налагодити економічне і транспортне поєднання Центральноазійського регіону та Афганістану. На заваді цьому стали розбіжності між політичними керівництвами держав Центральної Азії, а також високий рівень корупції та непотизму в цих країнах [33].

Прихід до влади адміністрації президента Ш. Мірзієєва в грудні 2016 р. став початком нового періоду в зовнішній політиці Узбекистану та розвитку узбекистансько-американських відносин. Внутрішньополітичні реформи та зміна курсу зовнішньої політики Ташкента за другого глави республіки дали поштовх для подальших багатосторонніх ініціатив, які заохочував Вашингтон усередині Центральної Азії без участі Росії та Китаю [9, с. 334]. Суттєву роль водночас зіграв прагматичний підхід адміністрації президента США Д. Трампа щодо врегулювання ситуації в Афганістані та продовження політики врівноваження інтересів позарегіональних гравців у Центральноазійському регіоні. США надалі прагнули зберегти чинний політичний режим в Афганістані та запобігти поверненню до влади руху Талібан, що знецінило би вкладені Вашингтоном зусилля та фінансово-економічні ресурси для трансформації ІРА. Керівництво США прагне заручитися підтримкою актора, який займав би незалежну від позарегіональних гравців позицію та зміг би відігравати конструктивну роль у відбудові Афганістану [15]. Узбекистан також побоюється неспорядкованого виведення військ США з Афга-

ністану, що могло би призвести до падіння чинного афганського уряду, відновлення контролю рухом Талібан більшої частини ІРА та поширення дестабілізації за межі Афганістану. Крім цього, Узбекистан прагне покращення відносин із західними державами та повернення співробітництва зі США до рівня, який існував до подій в Андижані у 2005 р., «знівелювавши гегемонічні прагнення сусідніх великих держав» [7, с. 5], передусім військово-політичний вплив Росії та зростаючу економічну присутність Китаю в Центральній Азії [6, с. 45]. Натомість відсутність військового контингенту в Центральній Азії або в сусідніх з регіоном державах (окрім Афганістану), особливо після 2014 р., позбавляють США інструментів для суттєвого впливу на політичні процеси в регіоні взагалі та Узбекистані зокрема. Тому активізація діяльності Вашингтона в регіональних ініціативах вимагає узгодження з Росією та Китаєм [10, с. 20–21].

У зв'язку з вищезгаданим Ташкент намагається продовжити політику взаємовигідного співробітництва з усіма позарегіональними державами, які мають інтереси в Центральній Азії, і водночас заручитися військовою та фінансовою підтримкою США у своїх зусиллях щодо налагодження ситуації в Афганістані [14]. У середині травня 2018 р. Ш. Мірзієєв відвідав з державним візитом Вашингтон. За підсумками зустрічі президентів Узбекистану та США було підписано спільну декларацію, значна частина якої присвячена безпеці в Центральній Азії та відновленню стратегічного партнерства між двома сторонами. Д. Трамп високо оцінив ініціативи Узбекистану щодо відновлення миру, а саме проведення конференції в Ташкенті в березні 2018 р., та пообіцяв, що США підтримають подальші ініціативи в дипломатичному форматі C5+1 (країни Центральної Азії та США). Обидва президенти заявили про готовність сторін забезпечити безпеку кордонів з Афганістаном та боротися з торгівлею наркотиками. США будуть надавати Узбекистану «політичну та консультативну підтримку» в реалізації залізничних та інфраструктурних проєктів у Афганістані, а Узбекистан продовжить підтримувати роботу північної мережі розподілу [12]. Принциповим пунктом було зміцнення оборонних відносин шляхом реалізації першого в історії П'ятирічного плану військового співробітництва [34].

Подальша динаміка відносин між Узбекистаном та США продемонструвала прагнення Вашингтона розвинути потенціал започаткованих Ташкентом багатосторонніх ініціатив, які покликані консолідувати зусилля держав Центральної Азії щодо розв'язання питань регіональної безпеки та соціально-економічного розвитку. Слід виокремити основні тенденції, які мали місце у 2019–2020 рр.

По-перше, в грудні 2019 р. під час Восьмої міністерської конференції «Серце Азії – Стамбульський процес» було започатковано формат Тристоронніх зустрічей США, Афганістану та Узбекистану [35]. Наприкінці травня 2020 р. відбулася перша зустріч представників цієї групи, в результаті якої було прийнято спільну заяву. У документі сторони підтримали зусилля із внутрішньоафганського мирного діалогу між усіма сторонами конфлікту, разом із представниками руху Талібан, котрий зобов'язався відмовитися від співпраці з міжнародними терористичними організаціями. Учасники формату зробили акцент на всесторонньому транскордонному співробітництві між Узбекистаном та Афганістаном з подолання загроз тероризму та нелегальної торгівлі наркотиками [36]. Вказані положення було підтверджено в «Спільній заяві Узбекистану і США про успішне завершення щорічних двосторонніх консультацій 2020 року і початку Діалогу стратегічного партнерства», яку було підписано впродовж візиту міністра закордонних справ Узбекистану А. Камілова до Вашингтона наприкінці 2020 р. [37].

По-друге, одночасно з євразійським турне державного секретаря США М. Помпео до Казахстану та Узбекистану в лютому 2020 р. Державний департамент США опублікував Стратегію США в Центральній Азії на 2019–2025 рр., в якій Вашингтон фактично підтверджує продовження підходу до регіону. Зокрема, американська сторона ставить своїм головним інтересом розвиток Центральної Азії як стабільного і успішного регіону, держави якого вільно і на власних умовах можуть реалізовувати свої інтереси з країнами [38]. Вашингтон декларує свою зацікавленість у стабільності та безпеці в Центральній Азії, що «безпосередньо сприяє зусиллям США в протидії тероризму, підтримці регіональної стабільності, в сприянні енергетичної безпеки та посиленні економічного процвітання в регіоні та за його межами [38]». У контексті появи згаданого документу Ф. Толіпов підкреслює пріоритет регіоналізму в зовнішній політиці США щодо Центральної Азії «як такого», що відсутній у підходах інших поза-регіональних акторів [13]. Помічниця Державного секретаря США з питань Південної та Центральної Азії А. Велс відзначила, що формування нової стратегії Вашингтона щодо Афганістану та Центральної Азії стало можливим завдяки «змінам, які відбулися в регіоні протягом останніх декількох років» – політика нового керівництва Узбекистану сприяла відкриттю кордонів і покращенню взаємозв'язку із сусідніми країнами, включно з Афганістаном [39].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Метою розвідки був аналіз асиметрії інтересів співробітництва між Узбекистаном та США в питаннях безпеки в Централь-

ній Азії в період з 1991 по 2020 рр. Незважаючи на другорядний характер у глобальному контексті як Центральної Азії взагалі, так і Узбекистану зокрема, починаючи із середини 1990-х рр. Вашингтон ставив за пріоритет безпеку та стабільність у цьому регіоні, що ґрунтувалося на поступовій трансформації внутрішньополітичного життя цих держав. Такий підхід допоміг США заручитися підтримкою центральноазіатських країн, і передусім Узбекистану як важливого актора з точки зору геополітичного положення, у веденні бойових дій і подальших зусиль із відновлення миру в Афганістані. Водночас США були змушені витримувати баланс між прагматичним підходом у досягненні власних стратегічних цілей, зокрема налагодження тісних відносин з авторитарним режимом І. Карімова і невтручання у внутрішньополітичні справи Узбекистану, та просуванням принципів демократизації у своїй зовнішній політиці. Цю рівновагу було підірвано реакцією американської сторони на події в Андижані 2005 р., що було сприйнято керівництвом Узбекистану як загрозу чинному політичному режиму.

Попри значну паузу в узбекистансько-американських відносинах у 2005–2009 рр., обидві сторони були зацікавлені у відновленні діалогу. Узбекистан надалі прагнув урівноважити військово-політичний та економічний вплив Росії та потребував значної фінансової та військово-технічної допомоги, особливо у зв'язку з нестабільною внутрішньополітичною ситуацією в Афганістані. Для Вашингтона необхідна була диверсифікація логістичного сполучення для стабільного функціонування військового і цивільного персоналу в Афганістані в рамках ISAF, а після 2014 р. – операції «Рішуча підтримка», збереження і зміцнення державних інститутів, економічних і безпекових механізмів, які було впроваджено в Афганістані після 2001 р., а також недопущення зростання в Центральній Азії геополітичних впливів Росії та Китаю. Тому інтереси Ташкента і Вашингтона перетинаються в контексті стратегічної конкуренції в Центральноазіатському регіоні та стабілізації в Афганістані.

Після приходу до влади адміністрації Ш. Мірзієєва та зміни курсу зовнішньої політики Узбекистану після 2016 р. сприяли зменшенню асиметрії інтересів у відносинах з офіційним Вашингтоном. Останній визнає прогрес у лібералізації внутрішньополітичного життя в Узбекистані, а також підтримує дипломатичні зусилля Ташкента щодо афганського питання та регіональної консолідації в Центральній Азії. Таким чином, США намагаються частково відновити свій вплив у регіоні та стримати геополітичну експансію Росії та Китаю, що також певною мірою відповідає інтересам Узбекистану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Rumer B. The Powers in Central Asia. *Survival*. 2002. № 3 (44). P. 57–68. URL: <https://doi.org/10.1080/00396330212331343422> (дата звернення: 12.12.2020).
2. Spechler D.R., Spechler M.C. Conflict and Cooperation in Central Asia after 9/11. *Eurasia in Balance The US and the Regional Power Shift* / ed. by A. Cohen. London and New York : Routledge, 2005. P. 9–42. URL: <https://doi.org/10.4324/9781351158763> (дата звернення: 13.12.2020).
3. Эргашев Б.И. Принцип «сбалансированной равноудаленности в отношении мировых центров силы» во внешней политике Узбекистана. *Россия и новые государства Евразии*. 2020. № 1 (46). С. 124–136. DOI: 10.20542/2073-4786-2020-1-124-136
4. Fazendeiro B. Uzbekistan's Foreign Policy: The Struggle for Recognition and Self-Reliance under Karimov. [n.c.] : Routledge, 2018. 192 p.
5. Cornell S.E. The Center of Central Asia: Uzbekistan in Regional and International Politics. *Uzbekistan's New Face* / ed. by S.F. Starr, S.E. Cornell, Lanham, Boulder, New York, London : Rowman & Littlefield, 2018. P. 5–17
6. Weitz R. Uzbekistan's New Foreign Policy : Change and Continuity under New Leadership. *Silk Road Paper*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program. 2018. January. 52 p. URL: <https://silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/1801Weitz.pdf> (дата звернення: 18.12.2020).
7. Sullivan Ch.J. Uzbekistan and the United States: interests and avenues for cooperation. *Asian Affairs*. 2019. № 50 (1). P. 1–10. URL: <https://doi.org/10.1080/03068374.2019.1567104> (дата звернення: 18.12.2020).
8. Kuryłowicz M. Polityka zagraniczna Uzbekitanu wobec Rosji. Kraków, 2014. 234 s.
9. Kuchins A.C. What is Eurasia to US (the U.S.)? *The "Roads" and "Belts" of Eurasia* / ed. A. Lukin. [n.c.] : Palgrave Macmillan, 2020. P. 333–354. URL: <https://doi.org/10.1007/978-981-15-0856-1> (дата звернення: 17.12.2020).
10. Rumer E., Sokolsky R., Stronski P. U.S. Policy toward Central Asia 3.0. Carnegie Endowment for International Peace, 2016. 35 p. URL: https://carnegieendowment.org/files/CP_259_Central_Asia_Final.pdf (дата звернення: 18.12.2020).
11. Toktogulov B. NATO's Engagement with the Central Asian States within its Partnership Policy. *Changing security dynamics of Black Sea and Caspian Basin countries in light of their Partnership policy with NATO and other international players* / ed. E. Mehdiyev. Istanbul, 2019. P. 9–22. URL: http://www.atahq.org/wp-content/uploads/2019/12/Conference-bookFinal-eng_r.pdf (дата звернення: 09.12.2020).
12. Глисон Г., Джураев С., Махмудов Э. Новая эра стратегического партнерства между Узбекистаном и США. *UZA*. URL: <https://uza.uz/ru/posts/novaya-era-strategicheskodango3-partnerstva-mezhdu-uzbekistanom--23-07-2020>
13. Tolipov F. New Strategy, Old Game: The Realignment Geopolitics of Central Asia. *The Central-Asia and Caucasus Analyst*. 2020. March 26. URL: <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13610-new-strategy-old-game-the-realigning-geopolitics-of-central-asia.html> (дата звернення: 27.12.2020).
14. Hashimova U. Afghanistan and Desire for Closer Relations Top Agenda of US-Uzbekistan Meeting. *Jamestown Foundation*. 2020. December 10. URL: <https://jamestown.org/program/afghanistan-and-desire-for-closer-relations-top-agenda-of-us-uzbekistan-meeting/> (дата звернення: 19.12.2020).
15. Aliyev N. U.S. Presence in Central Asia: Realities and Perspectives. *The Central-Asia and Caucasus Analyst*. 2020. May 27. URL: <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13619-us-presence-in-central-asia-realities-and-perspectives.html> (дата звернення: 17.12.2020).
16. Fumagalli M. Alignments and Realignments in Central Asia: The Rationale and Implications of Uzbekistan's Rapprochement with Russia. *International Political Science Review*. 2007. № 3 (28). P. 253–271. URL: <https://www.jstor.org/stable/20445094> (дата звернення: 10.08.2020).
17. Nichole J. Central Asia's New States: Political Developments and Implications for U.S. Interests. *CRS Report to Congress*. 2010. March 11. 63 p. URL: <https://fas.org/sgp/crs/row/RL30294.pdf> (дата звернення: 10.08.2020).
18. Spechler D.R., Spechler M.C. Uzbekistan among the great powers. *Communist and Post-Communist Studies*. 2009. № 42. P. 353–373. URL: <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2009.07.006> (дата звернення: 11.08.2020).
19. Winter S. Central Asia: U.S. Says Resolving Conflicts A Top Priority. *RFE/RL*. URL: <https://www.rferl.org/a/1085693.html> (дата звернення: 12.08.2020).
20. Rumer E. The U.S. Interests and Role in Central Asia after K2. *The Washington Quarterly*. 2006. № 3 (29). P. 141–154. URL: <https://doi.org/10.1162/wash.2006.29.3.141> (дата звернення: 20.11.2020).
21. Security Assistance Act of 1998, Report 105-333, Calendar No. 576. URL: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=pur1.32754068907975;view=1up;seq=1> (дата звернення: 08.12.2020).
22. Rashid A. Džihad, Narodziny wojującego islamu w Azji Środkowej. Warszawa : Dialog, 2003. 320 s.
23. Akbarzadeh S. Uzbekistan and the United States. Authoritarianism, Islamism and Washington's Security Agenda. London and New York, 2005. 166 p.
24. Hiro D. Inside Central Asia. A Political and Cultural History of Uzbekistan, Turkmenistan, Kazakhstan, Kyrgistan, Tajikistan, Turkey and Iran. New-York-London : Overlook Duckworth, 2011. 464 p.

25. Declaration on the Strategic Partnership and Cooperation Framework Between the United States of America and the Republic of Uzbekistan [Signed at Washington, in duplicate, on March 12, 2002, in the English and Uzbek languages]. U.S. Department of State : Archive. URL: <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/or/2002/11711.htm> (дата звернення: 09.12.2020).
26. Starr S. A Partnership for Central Asia. *Foreign Affairs*. 2005. № 4 (84). P. 164–178.
27. Gleason G. The Uzbek Expulsion of U.S. Forces and Realignment in Central Asia. *Problems of Post-Communism*. 2006. № 2 (53). P. 49–60. URL: <https://doi.org/10.2753/PPC1075-8216530205> (дата звернення: 10.12.2020).
28. Cooley A. Base Politics. *Foreign Affairs*. 2005. № 6. P. 79–92.
29. Nichol J. Uzbekistan: Recent Developments and U.S. Interests. *Congressional Research Service*. 2013. August 21. 26 p. URL: <https://fas.org/sgp/crs/row/RS21238.pdf> (дата звернення: 10.12.2020).
30. Cornell S.E. The Center of Central Asia: Uzbekistan in Regional and International Politics. *Uzbekistan's New Face* / ed. by S.F. Starr, S.E. Cornell. Lanham, Boulder, New York, London : Rowman & Littlefield, 2018. P. 5–17.
31. Agreement Between the Government of the United States of America and the Government of the Republic of Uzbekistan on the Air Transit of Cargo and Personnel through the Territory of the Republic of Uzbekistan in Connection with the Participation of the United States of America in Efforts for Supporting the Security, Stabilization, and Reconstruction of the Islamic Republic of Afghanistan [Done at Tashkent in duplicate, this 28th day of March, 2012]. U.S. Department of State : Archive. URL: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/211417.pdf> (дата звернення: 09.12.2020).
32. McDermott R. NDN 'Reverse Transit' Uzbekistan and the Failure of Western Grand Strategy (Part Two). *Jamestown Foundation*. 2013. April 2. URL: <https://jamestown.org/program/ndn-reverse-transit-uzbekistan-and-the-failure-of-western-grand-strategy-part-two/> (дата звернення: 17.12.2020).
33. McDermott R. NDN 'Reverse Transit' Uzbekistan and the Failure of Western Grand Strategy (Part One). *Jamestown Foundation*. 2013. March 26. URL: <https://jamestown.org/program/ndn-reverse-transit-uzbekistan-and-the-failure-of-western-grand-strategy-part-one/> (дата звернення: 17.12.2020).
34. The United States and Uzbekistan: Launching a New Era of Strategic Partnership. 2018. May 16. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/united-states-uzbekistan-launching-new-era-strategic-partnership/> (дата звернення: 20.12.2020).
35. Состоялась трехсторонняя встреча глав делегаций Узбекистана, США и Афганистана. *UZ Daily*. URL: <https://www.uzdaily.uz/ru/post/48166> (дата звернення: 26.12.2020).
36. Joint Statement on the U.S. – Afghanistan – Uzbekistan Trilateral Meeting. *U.S. Department of State*. URL: <https://www.state.gov/joint-statement-on-the-u-s-afghanistan-uzbekistan-trilateral-meeting/> (дата звернення: 26.12.2020).
37. Совместное заявление Узбекистана и Соединенных Штатов об успешном завершении ежегодных двусторонних консультаций 2020 года и начале Диалога стратегического партнерства. 20 ноября 2020 г. *Министерство иностранных дел Республики Узбекистан*. URL: <https://mfa.uz/ru/press/news/2020/sovmestnoe-zayavlenie-uzbekistana-i-soedinennyh-shtatov-ob-uspeshnom-zavershenii-ezhegodnyh-dvustoronnih-konsultaciy-2020-goda-i-nachale-dialoga-strategicheskogo-partnerstva---28828> (дата звернення: 26.12.2020).
38. United States Strategy for Central Asia 2019-2025: Advancing Sovereignty and Economic Prosperity. February 2020. URL: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/FINAL-CEN-Strategy-Glossy-2-10-2020-508.pdf> (дата звернення: 26.12.2020).
39. Putz C. A New US Strategy for Central Asia: Continuity under Better Conditions. *The Diplomat*. 2020. February 6. URL: <https://thediplomat.com/2020/02/a-new-us-strategy-for-central-asia-continuity-under-better-conditions/> (дата звернення: 27.12.2020).